

դանթերով և Սալի պէյի հրամա-
նատարութեամբ:

— Պաշտէն մայիս 22ին Սիւրի
Gazette de Lausanne օրաթերթին հե-
ռադրուած է Ատրպատականի ա-
ռաջնորդ Մելիք Թանգեան Ներսէս
եպիսկոպոսէն ստացուած սոյն հեռա-
գիրը. «Այսօր Ս. Մատթէոսի վանքը
հասան 170 փոխտակաւներ վա-
նէն, Բերկրիէն և Ապաղաի գաշտէն
ուր սոսկալի կոտորած մը սկսած է:
Այսօր հինգերորդ օրն է որ վանի
Հայերը կը կռուին Թիւրքերին և
Փիւրտերին դէմ: Անմիջական օգ-
նութիւն պէտք է: Աղաչեցէք փո-
խարքային որ կարելի եղածին չափ
չուտով օգնութեան հասնի:»

ՀԱՅԿԱԿԱՆ

ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Ինչպէս գրած էինք Ամենիտի
Արդ թուով, վսեմ. Պօղոս փաշա
Նուպար Ամենայն Հայոց կաթողի-
կոսի հեռագրով դարձեալ նախա-
գահ կարգուած էր Հայկական պատ-
երկութեան և յանձնարարուած
էր մեկնել փարիզ գաշտակից պե-
տութիւններին մօտ գիմուսներ կա-
տարելու համար:

Վհհ. կաթողիկոսը երկրորդ հե-
ռագրով մը ևս, պատասխանելով
Պօղոս փաշա Նուպարին, յայտնած
է թէ իր ընկերները պիտի լինին
նախորդ պատուիրակութեան ան-
դամները, բոլորն ալ թիւրքաշայ,
որոնք են Եւրոպայի առաջնորդ Գեր-
դէրգ եպիսկոպոս ի իմիճեան, Եւ-
գուպ Արթին փաշա և Գարութիւն
Մոստիշեան. իսկ Հայկական խնդիրը
պէտք է պաշտպանել ինքնավարու-
թեան հիմուն վրայ:

Վսեմ. Պօղոս փաշա Նուպար շատ
զոհ և անուշով վհհախառ կաթողիկոսի
այս կարգադրութիւնէն, պատասխա-
ներ է թէ ամենայն կերպով համա-
ձայն է և կը մեկնի փարիզ, ինչ-
պէս որ այժմ այնտեղ կը գտնուի:

Այս առթով Պօղոս փաշա Նուպար
անհատական հեռագիր մ'ալ ստա-
ցած է Տօթթէօր Զաւրիէիէն որ
այժմ Լոնտոն կը գտնուի:

Գարգելի տօթթէօրը կիմացնէ այդ
հեռագրով որ ինք յատկապէս կաթ-
կոսէն Եւրոպա եկած է ինչ ինչ կա-
րեւոր տեղեկութիւններ հաղորդելու
համար և այս մասին տեղեկագիր մը
պատրաստելու ձեռնարկած է: Տօթթ-
Զաւրիէի կը յարէ նոյնպէս թէ
ինքզինք բոլորովին Ն. վսեմութեան
տրամադրութեան տակ կը դնէ և
պարտաւոր է իր աջակցութեան բա-
ժինը բերելու: Պօղոս Նուպար փա-
շա իր շնորհակալութիւնը յայտնած
է Տօթթ. Զաւրիէիին:

Թիֆլիսի կեդրոնական Գանձնա-
խմբէն ևս շնորհաւորական հեռա-
գիր մը ուղղուած է Ն. վսեմութեան
չնրմ համակրութիւն յայտնելով:

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱՍԻՐԱՑ ԽՈՒՄՐԻՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ ՄԱՐՍԷՆԻ ՄԷՋ

Մայիս 16ի Ներկայացում-հանդէսը փա-
լուն յաջողութիւն մըն էր, որ Մարտիլի
Հայ գաղութը առաջին անգամ առիթ կու-
նենար խանդավառ ծափահարելու: «Մա-
սիլիա» սալօնը լեցուած էր. հանդիսական-
ներու թիւը 350ի կը մօտենար: Ամէնքը
զարմանքով իրարու կը հարցնէին. «Այս-
չափ Հայ կա՞ր Մարտիլի մէջ?»

«Բիւթսին» ընտրութիւնը յարմար էր.
«Սնդրանիկ», Սասունի կախէն երէն իրա-
կան պատկեր մը, Ներկայ ազգամայուն
օրերուն այնքան պատշաճ: Հանդիսական-
ները փոխադրուած էին պահ մը արքայ-
ի և աւերի մեր պատմական Հայրենիք, ուր
Սասունի բարձունքը խուճ մը կտրիմներ,
լքուած ու արհամարհուած ժողովրդին հա-
րազտ զաւակները, ցեղին կամքը մարմ-
նաւորած, յառաջ կը նետուին հուրի ու
սուրի մէջէն Հայրենիքի համար լաւագոյն
ապագայի մը ձամբան հարթելու, ու կի-
նան հերոսաբար:

Շատ յուզիչ էր դիտել Ներկայներուն
կրած տպաւորութիւնը: Բոլորը միեւնոյն
զգացումներով տարուած, միեւնոյն յու-
զումներով արթնուն, համակ լարուած ու
շարժուած կը հետեւէին Մանաւանդ
Սեփի մահուան տառին, կարծես որ հե-
ղեքորականացած ըլլար, բոլորին աչքե-
րէն վրէժի շանթեր կը փայտատակէին
արցունքի կայլակներով ցողազարդ...:

Գերակատարներու համար ոչ մի գնա-
հատական աստիճանի պերճախօս կրնար
ըլլալ: Երբ նկատի առնուի մանաւանդ, որ
անոնց պակասած են նաեւ պատրաստութեան
յարմարութիւններ, ժամանակ եւայլն, ան-
վերապահօրէն կարելի է ըսել որ առհա-
տարակ շատ յաջող էին և շատերը իսկա-
պէս տարիներով փորձուած «արթիւթի»
տպաւորութիւնը կը թողնէին:

Այդ կերպ յաջող Ներկայացումը ընա-
կանաբար զոհացուցիչ հասոյթ պիտի ար-
տադրէր, և կը հաստատեն որ զուտ ծախ-
ի նպատակով չէին հայ կամաւորներու,
350 ֆր. չափ եղած է:

Պէտք է դիտել որ այդ երիտասարդներ
համեստ աշխատակներ — բոլորն ալ
մամուկներ, համեմատաբար իրենց նիւ-
թական կարողութիւնէն աւելի զուարե-
րով արդէն մասնակցած էին կատարուած
հանգանակութեան, յետոյ ամառվաբով
ալ կը մասնակցէին: Ասոնցմէ վերջ, շա-
րաթներով իրենց հանգստի սահմանափակ
պահերէն կրճատելով և աշխատանքի ժա-
մերէն խնայելով, կաշխատին, փորձեր կը
կատարէին, կը վարժեցնէին, կը վարժուին
և այդպիսի փայլուն Ներկայացում մը կու-
տան: Այս անձնուէր վարժուցքը իսկա-
պէս ամէն գնահատութեան վեր է և լա-
ւագոյն օրինակ, դաս. — ինչպէս կու-
ղեք — բոլոր անոնց որք հանրութեան
օգտակար ըլլալու պատրաստներ, յաւակ-
նութիւններ ունին...:

Իսկ այս Ներկայացումին բարոյական
արժէքը պատիւ մըն է իրենց և բնազդ-
փորձառութիւն իրենց խնայելու աշխա-
տութեան: Գրուած, բաժան բաժան, իրա-
րու անձնութիւնը գաղութի մը բոլոր աշխ-
անդանքները կարենալ հաւաքել, Ներ-
շնչել, յուզել և Հայկական այս ճգնաժա-
մի օրերուն — երբ ամենքին ուշադրու-
թիւնն ու ջանքերը պէտք է կեդրոնանան
մեր նուիրական նպատակին շուրջ — ա-
նոնց արտերն ու մտքերը տանիլ կապել
Հայկական մեծ տառապանքին...: Մար-
տիլի մէջ այդ մեծ պատիւը Հայ Թատե-
րասիրաց խումբին կը պատկանի:

Այդ խանդավառ երիտասարդներու զո-
հողութիւններուն և մաքուր զգացումնե-
րուն հանդէպ մեր երախտագէտ յար-
գանքները:

ՀԱՆԻՍԱԿԱՆ ՄԸ

ՄԱՐՍԷՆԻ ՀԱՅԵՐԷՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ

(Գեղարուեստական-ընթացիկ սի-
տեսութիւն մը)

Ընդարձակ և շքեղ Մասիլիա սը-
րահի փոքրիկ բեմին վրայ բազմա-
տարա աւելի մեծ խաղ մըն էր որ
Ներկայացուցին Մարտիլի Հայ սի-
րողները: Սեփի մահէն վերջ, որ
երգերու և նուագի չքաւորութեամբ
հանդէս անունին արժանի չը պիտի
ըլլար եթէ չըլլային Տ. Գ. Սահաթ-
ճեանի նախագահական Ֆրանսերէն
բացումը որ պատկերացուց Հայերու
ճշգրիտ նկարը Թիւրքիայի մէջ և
Տ. Մ. փորձագիտական կտրուկ բա-
նախօսութիւնը որ իր յուզումով Հայ-
րենասիրական սրտի էջ մը էր, ըս-
կըսու թատերական մասը: Արտէն
Շիտանեանի Անդրանիկը, զորիկ
թատերական գեղագիտութենէ (es-
thétique) և ազգայն հոգեբանական
տիպարներէ, սակայն կրցաւ պահ
մը ոգևորել և յուզել Մարտիլի Հա-
յութիւնը իր անմահ անունի այժ-
մէութեամբը և սիրողներու յաջո-
ղութեամբը:

Տ. Ս. Աթանասեան կրցաւ խաղի
հերոս Անդրանիկը Հայաստանի լեռ-
ներէն փոխադրել Մարտիլի Մասի-
լիա սրահը: Իր դիմաշարժութիւնը
ազնաւորներու ցոլքով և հպարտ եր-
թեկը զգացուցին իր բեմական ար-
ւեստէ հասկցողի արժանիքը և մա-
կամը զեղիցին այն անպատեհու-
թիւնը որ կառթէր իր ձայնի ան-
բարարութիւնը և սակայն չհշտե-
րու չափաւոր ոյժը միշտ բարձր պա-
հեց հերոս խմբագետի վհհանձն
գիրքը: Ինչ որ կը վերաբերի հե-
րոսի Ներքին ապրումներու աղքա-
տութեան, պէտք է վերագրել թա-
տերակաղի խեղճ կառուցումը:

Օրիորդ Հ. փորձագիտական Սեփի
ապրելուց իրեն դիւցազնուհի Շա-
րէ մը կամ Գրանտայիններու դատա-
ղութեամբ՝ երկրորդ ժամ տ'Արք
մը իր ձայնի բիւրեղութիւնը կը
դիւրացունէր չհշտելու ոգիին բե-
մագրութիւնը, ինչ որ անհրաժեշտ
է ռազմասիրտ աղջկան մը: Իր Հա-
յաստանի աղջկան տարազը սքանչե-
լի էր իրապէս, ինչպէս և տղամար-
դու զգեստին մէջ վայելուչ և հերո-
սական:

Տ. Երուանդ Թորոսեանի դերա-
սանական խառնուածքը թողտարող
է աւելի ձեր տիպարներու մէջ հա-
մակրութիւն տեղեկելու, ինչպէս Ռէս
Միլօի և Տօնիկ աղայի դերերուն
մէջ: Ինչ որ գիտելի է, եթէ երբեք
չըլլային այս երկու հակադասակեր
դերերու մէջ տարազի և ոճի գոյն
տարբերութիւնները, հանդիսական-
ները անոր ձայնի նմանութիւնովը
պիտի գժուարանային զանազանել
մէկը միւսէն:

Տ. Պ. Զամբեան՝ Վահանի և Տ.
Գ. Քղիբեան՝ Գրգօի դերերուն մէջ
սիրելի էին, թէ և յաճախ փոխա-
սացնելու տպաւորութիւնը կը թող-
նէին: Տ. Պ. Զամբեան աւելի բը-

նական էր և յաջող Բ. պահակի և
Պառաւի դերերուն մէջ: Հարազատ
հիւանդապահ մըն էր Տ. Գասպար
Ղեռնդեան և մանաւանդ ճշմարիտ
մատնիչ Հայ մը իր սարսափով և
մահով: Չայնի ճկունութիւնը դիւ-
րութիւն կուտար իրեն ձերի դերին
մէջ ևս խիստ համակրելի դառնալու:
Գոհացուցիչ էր Առաջնորդ Գ.
Էօղպէկեանը, թէ և երբեք իր խօսե-
լու պառաւ եղանակը և սեռակ մօ-
րութն ու պիտը չը կրցան համե-
րաշխի իր վրայ: Տ. Պատուրեան և
Տօլարեան ինչպէս և մնացեալները
բնականօրէն կը խոստովանէին ի-
րենց անհամարձակութիւնը, հետե-
ւաբար և արժէքը:

Ի մի բան՝ այս աղքատ խաղին
մէջ հարուստ էին դերակատարները
և Ներկայացումը իր ռազմական հայ-
հուշներով և վառօդի պայթիւն-
ներով կրցաւ կրքերը խողտացնել
Անդրանիկի դրօշին տակ:

Գուռաք մը քէյը աւելի կտրիլ է
համարիչ որոշ ձգտում (tendante)
չունեցող զուեշտ մը. բայց կը դո-
հացնէր Ներկայները իր ծիծաղա-
շարժութեամբ որու առանցքը կը
կաղմէր ապուշ լրագրավաճառը, Տ.
Երուանդ Թորոսեան: Գալօյ էր ան
իր չափազանցութիւններով մէկտեղ-
Տ. Թորոսեան պէտք ունի գերասա-
նական արուեստի լուրջ ուսումնասի-
րութեան: Այդ անհրաժեշտ է խու-
սափելու համար թէ զուեշտներու և
թէ մասնաւորապէս տառամներու մէջ,
դերասանի յատուկ պայմանագրա-
կան կարծուած ամանցումներէ որոնք
կառաջնորդ են դէպի չափազանցու-
թիւններ և որոնք թէ և կրնան ա-
ւելցնել ունեղիւրներու ծիծաղն ու
զոհութիւնը բայց կը զեղչեն ար-
ւեստի ըմբռնումը, անկէ հասկցող-
ներու տուէ: Ասկէ դատ անհրաժեշտ
է ուսումնասիրութիւնը՝ հեռանալու
համար հետեղականութենէ և կաղ-
մելու որոշ անհատականութիւն մը
գերասանութեան արուեստին մէջ:
Ընդունակութիւնները անպայման
պէտք չունենան ուսումնասիրութեան,
թէ և ամէն պայման թողաւու չէ
ստոր յաջողութեան:

Տ. Գ. Էօղպէկեան իրեն «քոնթ»
ինքն էր վայելչութեամբ, բայց իր
դատը լաւ սերտած չէր երկիր:
«Քոնթ»-ը Օր. Է. ի թիւժեան յա-
ջող էր իր բարձրագոյն տիկիւնե-
րու յատուկ նուրբ շնչով և զարձ-
ւածքներով. իսկ պատասխարը, Տ. Լ.
Չըպուրեան, չիք ծառայ մըն էր՝ քիչ
մը մարդապատկերի (mannequin) տը-
պաւորութեամբ:

Մարտիլի հայութիւնը պէտք է
խրախուսէ, ինչպէս այս անգամ,
նոյնպէս և միշտ, այս երիտասարդ-
ները և երիտասարդուհիները իր
բարոյական գնահատութիւնով, ու-
նենալու համար Մարտիլի մշտական
թատերասիրաց խումբը և չը զըրկ-
ւելու համար Հայկական համախմբ-
ութիւններէ որոնք պէտք են օտար
երկրներու մէջ ազգային զգացու-
մը վառ պահելու համար:

Թ. ԵՂԵՆԷ

ՀԱՅԵՐԸ ԱՆՎԵՐԻՒՄԻ ՄԷՉ

Ասկէ առաջ Աւստրիական մեր ստա-
ցած նամակներէ համեմատ հրատա-
րած էինք թէ Հայերին ներգա-
ծիւններ կը տրուին այնտեղ իբրեւ
թիւրքահայաստաններ, իրենց ուղ-
ղուած նամակներ և լրագիրներ փոս-
տէն վար կը դրուին և այլն:

Կերևի թէ Աւստրիական կառավա-
րութիւնը վերջերս աւելի մանրա-
մաս և ճիշդ տեղեկութիւններ ստա-
ցած լինելով Հայերի մասին, որոնք
Ռուսիայի, Ֆրանսիայի և Անգլիայի կու-
սակից լինելուն պատճառով կը հա-
լածուին և կը կոտորուին թիւրքե-
րէն, սկսած է համակրական աչքով
նայիլ Հայերին վրայ և իրենց դի-
մութիւններ տալ և թողարտու-
թիւններ ընել:

Այսպէս Գոնաղանդին նահանգի
Ֆիլիբիլի քաղաքէն Միքայէլեան
եղբայրները կը գրեն մեզ թէ իրենց
կողմը Ֆրանսացիները շատ յար-
գանքով և համակրութեամբ կը
վարուին Հայերին հետ և իղձեր կը
յայտնեն Հայաստանի ազատութեան
համար:

ՀԱՅԵՐԸ ԹԻԻՐԵՒԱՆԻ ՄԷՉ

Ինտանէն կը հեռագրեն մայիս
19ին. «Կիլիկիայի մէջ Զէյթունի
Հայերն ոտքի ելած են և թիւրք կա-
ռավարութիւնը զանոնք զսպելու
համար երկու բանակ զօրք զրկած
է»:

— Պալէն (Սիւլի) կը հեռագրեն
մայիս 19ին. «Կ.պօլսէն կը հաղոր-
դեն թէ Հայերի խմբովին ձերբա-
կալութենէն յետոյ, պատերազմա-
կան ատենը անոնցմէ 15ը մահի
դատապարտեց, Հաղարաւոր անձեր
աքոր զրկուեցան որոնց մէջ են նաև
Հանրային շինութիւնների նախկին
նախարար Հալաճեան և երեսփոխան
Զօհրապուր»:

— Ինտանէն կը հեռագրեն մա-
յիս 23ին. «Մամուլի գրասենեակը
հրատարակութեան տուաւ Գաշնա-
կիցների յայտարարութիւնը որով
կը ծանուցանեն Բ. Գրան և օսմա-
նեան կառավարութեան անդամնե-
րին թէ իրենք պատասխանատու
պիտի ճանչցուն այն կոտորածների
համար որոնց զոհ կը լինին Հայե-
րը»:

ՌՈՒՍ ԶՕՐԱՅԱՆԱԿԸ
ԹԻԻՐԵՒԱՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՉ

Պետրոգրադ, 18 մայիս

Թիւրքերը յետ քշուեցան Տիւ-
մանէն (Ստրպատական) դէպի հա-
րաւ և հարաւային արևմուտք, Մեր
զօրքեր թշնամին հալածելով գրա-
ւեցին խանսարի կիրճը:

Պետրոգրադ, 20 մայիս

Մեր զօրքեր գրաւեցին Արճէշ
քաղաքը որ վանի լճի հիւսիսային
եզերքին վրայ է: (Արճէշը վանէն

երկու օր հեռու է կարաւանի ըն-
թացքով և կը գտնուի Ալաշկերտ և
Էրզրում տանող գծերին վրայ: Դայ-
մագոմանիստ քաղաք է և կը պատ-
կանի վանի վերայդին):

Մայիս 18ին, Օլթիի ուղղութեան
մէջ մեր զօրքերի յառաջընթացնե-
րէն մաս մը քիչ մը յառաջացան դէ-
պի հարաւ և գրաւեցին Չաքքրպա-
պաի և Գօճուդի բարձունքը: Մէ-
լապկերտի ուղղութեան մէջ, մեր յա-
ռաջընթացներ աննշան ընդհարում
մը ունեցած են Մէլապկերտի արև-
մուտեան կողմը, Գօլ գիւղին մօտ:
Վանի երկրամասին մէջ, Թիւրքերը
խանխուրի երկրամասէն յետ մըլ-
ւած են դէպի Դիար:

Պետրոգրադ, 22 մայիս

Մէլապկերտի (Մանալկերտ) ուղ-
ղութեան մէջ ընդհարում մը տեղի
ունեցաւ ռուս և քիւրտայրուձիւներին
միջև: Քիւրտերը ցրուեցան:

Վանի ուղղութեան մէջ Ռուսերը
գրաւեցին Քէշկիլի կիրճը. Թիւրքե-
րը յետմղուեցան դէպի Պաշլաւա:

Օլթիի ուղղութեան մէջ, մեր զօր-
քեր գրաւեցին Սարայ-Վանը և
Տաշգալան (Պաշգալա?): Թիւրքեր
փախան դէպի Յիթլիս և հարաւա-
կողմը:

ՀԱՅԵՐԻ ԿՈՏՈՐԱՅԻՆ ՆԿՍՏՄԱՍԻ
ԴԱՇՆԱԿԻՅ ՏԷՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ
ԶԵԿԱՅԵՐԹԻՒՆՆԵՐԻ

Փարիզէն կը հեռագրեն մայիս 24ին.

Ֆրանսան, Մեծ Բրիտանիան և
Ռուսիան համաձայնեցան հրատա-
րակելու համար հետեւեալ յայտա-
րարութիւնը.

«Գրէթէ մէկ ամսէ ի վեր, Հա-
յաստանի քիւրտ և թիւրք ժողո-
վուրդը Հայերը կոտորելու ձեռնար-
կած է, օսմանեան տեղական իշխա-
նութիւնների թողութեամբ և
յաճախ օգնութեամբ: Այդպիսի կո-
տորածներ տեղի ունեցած են, դէ-
պի ապրիլ ամսին կէսը, Էրզրումի,
Դերձանի, Ալնի, Ալոնի (Բաշո?),
Պիթլիսի, Մուշի, Սասունի, Զէյ-
թունի և ամբողջ Կիլիկիայի մէջ,
վանի չըմկայները հարիւրի չափ
գիւղերի բնակիչներ ամէնքն ալ ըս-
պանուած են: Նոյն իսկ Վան քա-
ղաքին մէջ Հայերի թողը պաշար-
ւած է Բիւրտերէ: Միևնոյն ժամա-
նակ Կ.պօլսի մէջ օսմանեան կառա-
վարութիւնը կը խոշտանգէ ան-
պաշտպան Հայ ժողովուրդը»:

Մարդկութեան և քաղաքակրթու-
թեան դէմ թիւրքիսի գործած այս
նոր սճիւրներին առջև, գաշնակից կա-
ռավարութիւնները հրապարակաւ
կը դիտացունեն Բ. Գրան որ այդ սճիւր-
ների համար անձնապէս պատա-
խանատու պիտի համարուին օս-
մանեան կառավարութեան բոլոր
անդամները ինչպէս նաև իր պաշ-
տօնեայններէն անոնք որ այդպիսի
կոտորածների մէջ մաս ունեցած
են: »

ՖՐԱՆՍԱՆ ՀԱՅ ԿՈՏՄԱՍՈՐՆԵՐԸ

Ստորե կը հրատարակենք Ֆրան-
սական բանակին մէջ գտնուող հայ
կամաւորներէ մեզ զրկուած մէկ քա-
նի նամակներէ քաղուածներ, որոնք
ցոյց կուտան թէ ինչպիսի հաւատ-
քով մը կը կռուին հայ զինուորները
ընդհանրական թշնամիին դէմ:

14 մայիս 1915

Ասկէ երեք օր առաջ քարտով մը
գրած էի զԼիւնս վերաւորուիլս. կը
յուսու թէ մինչև հիմա առած էք
44 ժամ թրէնով ճամբորդելէ վերջ
Cherbourg եկանք. հիմա հոս հիւան-
դանոցը կը պառկիմ, վէրքս ծանր
է. կը յուսամ որ մօտ օրերս կը վե-
րադառնամ բէժիմանիս քով:

Եփրեմ ԵՓՐԵՄԵԱՆ

8 մայիս

Գիտէք որ մենք բաւական կամա-
ւորներ տուած ենք Ֆրանսական բա-
նակին: Ասոնք 8 ամսէ ի վեր կաշ-
խատէին Ֆրանսայի արդար դատը
պաշտպանելու և ուխտած էին իրենց
կեանքը նուիրել Ֆրանսային: Ահա
այսօր շատերն իրենց այս սուրբ
պարտականութիւնը լիովին կատա-
րեցին. օրհնեալ ըլլայ անոնց յիշա-
տակը: Բայց չեմ գիտեր թէ ո՞րոնք
մն այդ քաջաբար մեռնողները, ո-
րքէն ալ գիտնալու համար եր-
բէն դիտող արծիւ մը ըլլալու
էի: Ես միայն իմին սուինս խրամէն
դուրս նետուիլս գիտեմ, այդ ժամա-
նակ կարելի է որ եթէ հայրս իսկ
գար, չպիտի ճանչնայի. մէկը կիլ-
նար, միւսը կելլէր, մէկը կուլար,
միւսը խրոխտօրէն En avant! կը գո-
ռար, ոտիները կը փայլէին, սու-
րերը կը շողողային, անձրևի պէս
տեղացող կապարներ կը սուլէին և
առմբերու ծուխը ամէն կողմ ամպեր
կը կազմէր. կէս օրին ատենը միայն
աղօտ լոյս մը կը սփռուէր չորս դին,
բայց սաստիկ տաք էր: Ժամը 9 1/2 էն
սկսեալ մինչև ժամը 6 1/2 կռուելով
յառաջացանք, բայց ատկէ վերջ չեմ
գիտեր ինչ եղաւ որովհետեւ ժամը
6 1/2ին վերաւորուեցայ ու ետ գար-
ձայ. վէրքս թեթեւ է, թէև արկածը
մեծ էր. 270նոց մարմիդ մ'էր որ
շարժու ճիշդ 2 մէթր հեռուն, զիս
բարձրացուց օդին մէջ 2 մէթրէն
աւելի, յետոյ զարկաւ վարս Սրուն-
քէս շատ քիչ վէրք մը ստացած եմ.

առաջ Աստուած մօտ օրերս նորէն
պատերազմի դաշտը կը գտնեմ
ինքզինքս Բոլս ունիմ հայ ընկեր
մը Սարգիս Պիլլիլիւեան անունով.
Թե՛ն կապարի մը հարուած ստա-
ցած է. միևնոյն հիւանդանոցը կը
գտնուինք: Գառաջ քալած ատենս
տեսայ Տուրսուեան անուն հայու մը
ծունկէն վերաւորուիլը, Բակուր ա-
նուն տղա մը գլխէն վերաւորուիլը,

վարդան անուն հայու մը կուրծքէն
վերաւորուիլը, Արապեան անուն հա-
յու մը մէջքէն վերաւորուիլը: Սար-
գիսեան անուն հայու մը ինտըլ մի-
այն տեսայ. իսկ միւսները չտեսայ
թէ ինչ եղան, վերաւորուեցան թէ
մեռան, որովհետեւ 6 քիլոմէթր տեղ
զարնելով, ձգելով, իյնալով, ելլելով
հասանք հող: Ալմաններու ուրիշ խը-
րամատ մը առջևնիս ելաւ սրուն մէջ
թշնամին հաստաաւեր էր իւր մի-
թրայէօզներով. ուղեցինք ատկէ ալ
գուրս հանել զանոնք. բայց չը յա-
ջողեցանք. օրն ալ տարածամ ըլլա-
լուն հետեւեալ օրուան թողուցինք.
այսպէսով յաջողեցանք. Երբ հրա-
ցանք ձեռքս կը վազէի սրածեւ,
երբեմն երբեմն ուշադրութիւնս կը
դարձնէի մեռններուն վրայ, այն
ատեն կը տեսնէի որ մէկ հատը
Ֆրանսացի և երեք հատը Գերմա-
նացի էին որ ինկած էին գետին:
3000 դերի բռնեցինք. կարելի է
3000էն աւելի մեռեալ ունեցու թըշ-
նամին. շատ լաւ դիտեցի և ճշմար-
տութիւնը տեսայ, ինչու որ Bataillon D
էր որ առաջին անգամ խրամներէն
դուրս ելաւ ու սուր մէջ կը գտնը-
ւէինք. Հայերուս մեծամասնութիւնը
(այս գործը տեղի ունեցաւ մայիս
8ին, առաւօտեան ժամը 9 1/4ին):
Այսպէս ահա տեղի ունեցաւ լէժիօն-
ներուն առաջին յարձակումը: Կը
յուսամ որ այսպէսով մօտ օրերս
թշնամիի հողին վրայ ոտք կը կռ-
խենք: Մերն է տաղան և յաղ-
թութիւնը:

Անգրանիկ ՂԱԶԱՐԵԱՆ

14 մայիս

Ստորագրեալս ընիլ իշմիրցի,
ներկայ Ֆրանսական բանակի հայ
զինուորներէ մին, կուգամ տեղեկա-
ցընել թէ մայիս 9ի յարձակման օրը
մեր բէժիմանը կը գտնուէր Առասի
կողմը. ժամը առաւօտեան 6ին
Ֆրանսական թնդանօթները սկսան
իրենց առմբերը արձակել թշնա-
միին վրայ. 4 ժամուայ թնդա-
նօթաձգութենէ վերջ ճիշդ ժամը
10ին հրաման ստացանք թշնա-
միին վրայ յարձակելու. թշնամին
ետ քաշուեցաւ ահագին մեռնողներ
և վերաւորներ թողլով. միևնոյն ժա-
մանակ 3000ի չափ դերի բռնեցինք
որոնց մէջ կը գտնուին գնդապետ
մը, բազմաթիւ սպաներ և զինուոր-
ներ, 40ի չափ միթրայէօզ և մի քա-
նի հաստ ալ կոտորած թնդանօթ-
ներ:

Վերջապէս թշնամին քշեցինք 6
քիլոմէթրի չափ հեռուն. ոսկայն
գժրաղաքար չկարողացայ աւելի
չարունակել. թշնամիի երեք գնդակ-
ներու հարուածին տակ ինկայ պա-
տերազմի գաշտին վրայ. 5 ժամ վի-
րաւոր վիճակի մէջ մնալէս վերջ, զիս

փոխադրեցին Տիմանի հիւանդանոցը որ 48 ժամ հետո կը գտնուի սահմանադիւնէն: Գալով իմ ընկերներին, անոնց մասին որոշ լուր մը չունին: Յաջորդիւ կը գրեմ մանրամասնօրէն:

Կարապետ ՓԱՓԱՋԵԱՆ

***

Ամիէն, 14 մայիս

Յարձակման առաջին օրէն ի վեր վիրաւորուած եմ (այսինքն կիրակի 9 մայիս): Մինչոյն օրուան մէջ երեք անգամ վիրաւորուեցայ յաջորդաբար: Ա. աջ սրունքիս վերի մասէն (cuisse). Բ. ծնօռէս և ձախ ձեռքի ցուցամատէս. Գ. ձախ սրունքիս վերի մասէն:

Այս յարձակումը մեզի նպաստաւոր եղաւ. բազմաթիւ (3000ի չափ) գերիներ բռնեցինք և գրաւեցինք: Բայց մը հրացան թնդանալով ներս և միգրայեօք:

Վէրքերս այնչափ ծանր չեն:

Հայ կամաւորներէն Պ. Եփրեմ վիրաւորուած է, ինչպէս նաև Պ. Ալէմ Դաւ. Նազարեան, Պ. Սիմոն Ժան. Գարեան, Պ. Սամուէլ Հէքիմեան և երեսնապետ (sergent) Պ. Մանուկ Մանուկեան (1):

Արթին ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

SUPPLÉMENT

Զօրավար Կուրօ Ֆարսանէլ հասած և ստանձնած է ֆրանսական արշաւող բանակի ընդհանուր հրամանատարութիւնը փոխանակ զօրավար տ'Ամատի որ Ֆրանսիա կանչուած է ուրիշ պաշտօնի համար:

— Զօրավար Լիման Ֆոն Սանտերս իր հրամանատարութեան տակ գտնուող սպայակոյտի կէ գրունավայրը Կալիբուրէն փոխադրեց Ռոտտսթո (Թէքերտաղ):

— Քէնէտուէն հաղորդած են մայիս 20ին. «Գալանակիցները Գրիթիստի և Գապթէփէի բարձունքներին վրայ փայլուն յարձակումներ կ'ընեն Թիւրքերի դիրքերին վրայ, բազմաթիւ զերիներ բռնելով: Նախատրուիղ իր նշանաւորեան ճշգրտութեամբ շատ լաւ կը գործակցի զայնակիցների յաջողութեանը: Այս յաջողութիւններ իրենց ազդեցութիւն պիտի ունենան դիւրացնելու և աւելի ընդարձակելու համար զայնակիցների պատերազմական գործողութիւնները:»

— Փարիզէն մայիս 23ին հաղորդուած է հետեւեալ պաշտօնական գեկոյցը. «Տարատանէլի մէջ թիւրքական երկու զօրաբաժիններ որոնց հրամանատարութիւնը անձամբ կ'ընէր Լիման Ֆոն Սանտերս փաշան, կատարի յարձակում մը ընել սկսան Պապաթէփէի մօտ անդիական գորգերին վրայ, բայց բոլորովին յետ մղուեցան ծանր կորուստներ կրելով: Մինչոյն ժամանակ, մեր զայնակիցներ ուրիշ յաջողութիւններ մ'աւելցան ծովին վրայ ուր իրենց ծովասուզակներէ մին թիւրքական 2 զորքի մասնա և 2 փոխադրանաւ ընկղմեց որոնցմէ մէկը զօրքերով լցուած էր:

ՀԱՄԵՐՈՂՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏԵՐԱՋՄԸ

ԻՏԱԼԻԱԻ ՄԻՋԱՄՏՈՒԹԻՒՆԸ

Ժամանակէ մ'ի վեր միշտ կը խօսէր թէ իտալիան պարտաւորուած է չէզոք դիրքը թողուլ և մօտայում է իր ալ միջամտութիւնը պատերազմին: Արդարեւ 1914 զեկտեմբեր ամսէն ի վեր բանակցութիւններ ըսկըսած էին իտալիայի և Աւստրիայի միջև որ իր կնքած գաշնագրի 7րդ յօդուածին հակառակ, առանց ստանալու կանխաւ իտալիայի խորհուրդն ու համաձայնութիւնը, հրատարակած էր պատերազմ մը որ իտալիայի պաշտօնեան չահերին ալ կը դաշի: Այս առթով իտալիայի պահանջած փոխարինութիւններն ու ապահովութիւնները ըստ բաւականին տուած չլինելով Աւստրիան, իտալիան երկար բանակցութիւններէ յետոյ պարտաւորեցաւ մայիս 4ին յայտարարել աւստրիական զարական կառավարութեան որ իրենց միջև կնքուած գաշնակցութեան պայմանագիրը այլ ևս անարժէք և չեղեալ կը համարի քանի որ աւստրիական կառավարութեան կողմէն չյարգուեցաւ այդ գաշնագիրը: Իտալացի ժողովուրդն ալ սկսաւ իտալիայի գրէթէ ամէն քաղաքների մէջ պատերազմայուն յայտարարութիւններ և ցոյցեր ընել աւստրիական բանակային տանքաղաքականութեան դէմ որ ամբողջ աշխարհը իր լուծի ենթարկելու ճգնի:

Նախարարապետ Տ. Սալանտրա որ հրաժարական տուած էր, թափաւորին և ազգին յայտնած փափաքին համեմատ հրաժարականը յետ առաւ. Երեսփոխանական և Երաւկոյտ ժողովները նստի հրաւրուեցան անցած հինգշաբթի օր (մայիս 20) որոնք կառավարութեան իրաւունք տուին իր յարմար տեսած ժամին պատերազմ հրատարակելու:

Իտալական կառավարութիւնը մայիս 23ին յայտարարեց Աւստրիական զարակին որ մինչև 24 ժամ պատերազմը հրատարակուած կը համարի: Երկու կողմի գեապաններն ալ իրենց անցած ժողովներ ստանալով մեկնեցան իրենց պաշտօնավայրի մայրաքաղաքներէն: Գերմանիան ալ իր գաշնակցի դէմ եղած պատմրազմը իրեն գէտ համարելով, գեապանը կանչած է հոռմէն:

Մայիս 24էն ի վեր ուրեմն համերոպական պատերազմը նոր երկոյթ մ'առած է որ շատ ուրախաբեր է քաղաքակրթութեան յաղթանակին համար: Իտալիան որ կրնայ 3 միլիոն զօրք հանել, միայն չէ այժմ Ֆրանսայի, Անգլիայի և Ռուսիայի ինչպէս և Պէլժիգի, Սերպիայի և Մոնթենէգրօի հետ, Աւստրիայի, Գերմանիայի և Թիւրքիայի դէմ:

Ֆրանսայի Պէլժիգի և Ռուսիայի ազգադադարներէն եկած վերջին լուրերն ալ նպաստաւոր են և քաջալերական:

ՆՈՒՐԱՅԿԱՅԻՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՊԱՏԵՐԱՋՄԸ

Շնորհակալութեամբ կը հրատարակենք Արմէնիայի նպաստելու համար մեզ հասած հետեւեալ նուիրատուութիւնները:

Անգլիական Հնդկաստանի Զարդաքաքէն Բ. Է. Առաքելեան 12 ֆր. և 65 սնդմ., Նարէյնգիէն Յակոբ Սուքիասեան 5 ֆր. և Ռաիգոնէն Ս. Պաղտատար 5 ֆր.:

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄՆԵՐ

ԾԱՆՈՒՅԻ ԳԻՐՔԵՐ

Արմէնիայի խմբագրատան մէջ ծախու կը գտնուին, ի միջի այլոց, և հետեւեալ գիրքերը, որոնց արժէքները նշանակուած են իրենց առջև:

Մարտէլէն դուրս զրկելու ճանապարհածախքը գնողին վրայ է. ուստի հաշի դիւրութեան համար կը նշանակենք Թէ՛ Մարտէլի մէջ ծախուելու գինը և Թէ՛ փոստով ուրիշ քաղաք զրկուելու գինը: Այս վերջիններ փակագծի մէջ դրուած են են: Արժէքը կանխիկ չստաց, ւած գիրք չդրուի: Արձանագրուած (recommandé-registré) ծրարով ստանալու գինը պէտք է 25 սնդմով աւելի դրուեն իւրաքանչիւր ծրարի համար որ 2 քէլօն աւելի պէտք չէ կռնէ:

Առճեռն բառարան հայկագնեան լեզուի. Բ. տպգր. (Վենետիկ) 10 ֆր. և 40 սնդմ.: Մարտէլէն դուրս զրկուելու համար ճանապարհածախքով մէկտեղ՝ 10 ֆր. և 80 սնդմ.:

Նոյն լաթակազմ 12 ֆր. ճանապարհածախքով՝ 12 ֆր. և 40 սնդմ.:

Տարեք հոգեւորական արուեստի երկասիրութիւն Հ. Ս. Վ. Գանթարեան 1 ֆր. և 80 սնդմ. ճանապարհածախքով 2 ֆր. և 10 սնդմ.:

Հ. Ս. Երեմեան. (Ազգային դեմքեր. գրագիտ Հայեր. Տպգր. 1913. Ա. շաբաթ Գ. Աղայեան, Մ. Մամուրեան, Հ. Արսէն Բազարտունի, Խաբէրի եւ. Սրուանձ, տեանց, Խրիմեան Հայրիկ, Խ. Միսաքեան, Ռ. Պէրպէրեան, Գեր. Էդ. Հիւրմուզեան Սեղրակ Տէր Սարգսեանց. 2 ֆր. և 40 սնդմ. (ճ. 2. 80):

Նոյն Բ. շաբա Մեարոպ-Մաշտոց, Հայ աշուղներ, միջնադարեան գրականութիւն, Թ. Ճանիկեան, հոգեւունջ գրողներ, Նարպէյ, Ա. Հայկունի, Տիկին Մ. Օվաճեան, Տերոյեանց, Թ. Պարոնեան. 2 ֆր. 40 (ճ. 2. 80):

Նոյն Գ. շաբա (Տ. Գաբրիէլ Պատկանեան, Հ. Գ. Աւիշան, Խաչատուր Արսէնեան, Թովմաս Թէրզեան. 2. 40 (ճ. 2. 80):

Նոյն Գ. շաբա (Եղիա Տէմիրճիպաշեան. — Արփիար Արփիարեան. — Նահապետ Ռուսիեան. — Պետրոս Գուրեան. 2 ֆր. 40 (ճ. 2. 80):

Նոյն Կ. շաբա (Գրիգոր Օտեան. — Մէլլերով Պէլժիգի շաբա. — Երեմեանց Յովսէփ Շիշմանեան. — Սրապիոն Հէքիմեան. 2. 40 (2. 80):

Պողոսեանքիւն. պատկերազարդ. 1 ֆր. և 30 սնդմ. (1. 60):

Նոր կենդանաբանութիւն և Մարդակալութիւն պատմական և նկարագրական: 553 երեսներէ բաղկացած և 450 պատկերներով զարդարուած: Վերջը դրուած է այս գրքի մէջ գործածուած ուսումնական բառերի հայերէն և ֆրանսերէն ցանկը: (Նստի գործ մը, ամէնքին ալ հետա-

բերութեամբ ընթերցանութեան արժանի: 2 ֆր. և 50 սնդմ. (3 ֆր.:

Նոր Հանքաբանութիւն նկարագրական և պատմական. 131 պատկերներով: 2. 20 (2. 40):

Երկրաբանութիւն 200 պատկերներով: 1. 20 (1. 40):

Տիեզերագիտութիւն պատկերազարդ. 1. 20 (1. 40):

Հայ միտք (Անուանի Հայ գրագէտներ Նշանաւոր խօսքերէն կազմուած հաւաքածոյ մը: Երկասիրութիւն Հ. Ս. Երեմեանի 2 ֆր. և 60. (ճ. 3. 20):

Սարգիս (Հ. Ս. Երեմեան). ողբերգութիւն: 1 ֆր. և 10 (ճ. 1. 20):

Հ. Ա. Գոնտարճեան. — Գրգուրի-ԲԱՌԱՐԱՆ ՀԱՅ-ԳԱՂՂ. 1914.

(Մանր տառերով ու մաքուր տպագրութեամբ 360 երեսներէ բաղկացած բառագրով մ'է որ 5.000ի չափ բառ կը պարունակէ և վերջն ալ ընտանեկան կարգ մը խօսակցութիւններ դրուած են, ֆրանսական բացատրութեան ոճերին ծանօթացուելու համար) 1 ֆր. 05 (1. 10):

Հ. Ա. Գոնտարճեան. — ԲԱՌՅԻՐՔ ԳԱՂՂ. — ՀԱՅ. Վենետիկ Ս. Ղազար. 1914. Գին 1 ֆր. 10 (1. 20):

(Գրական փոքրագիր բառարան մ'է 710 երեսներէ բաղկացած, ածանցաբան և ֆրանսերէն գրէթէ բոլոր գործածական բառերը պարունակող. վերջը դրուած է նաև անկանոն բայերի խոնարհումը):

Haic & Belus. A National Dram. composed by M. J. Zorab. Calcutta. 1895. Գին 2. 40 (2. 50):

Մ. ՓՈՐՔՈՒԳԱԼԵԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

	Ֆր. սնդմ.
Ս. Հայ զիւցագնեանի մը Բ. տպագր.	40
Բ. — Է. (Սպասած)	
Ը. Թիւրքիայի Հայերն Եւ իրենց զրոգիներ (Գրեց Մ. Աւետիսեան)	50
Թ. «Արմէնիայի յուշարար (Ա. տարի)	1. 40
Ժ. Վրէժ	20
ԺԱ. Թովմաս Բոցարիս	20
ԺԲ. Նմոյրներ Մ. Փոքրեզա. լեանի գրած ուսանաւորներէն	15
Ժ. Մի պուկար հայրեմասեր (Պուկարիայի Յեղափոխութեան ծագման պատմութիւնը)	1. 40
ԺԴ. Մի՛ գաղթեր	20

Մարտէլէն դուրս զրկելու փոստի ծախքը կը վճարուի հրատարակողէն:

Ինչպէս ամէն լրագիրներ, Արմէնիան ալ կընդունի ծանուցումներ հրատարակելու համար. անոնք որ պէտք կուենան Արմէնիայի միջոցով մէկի մը դիմում ընել կամ մի բան յայտարարել, պատրաստ ենք ընդունել իրենց ծանուցումներ, ըստ լրագրական սովորութեան: Ծանուցումների գինը նշանակուած են Արմէնիայի ճակատը, տոսի վրայ հաշուելով. 1 երկաթագրի (գլխագրի) համար 2 սանդիմ և 1 բոլորգրի համար 1 սանդիմ 3 սնդմով դրուելով ծանուցումի գինը վրայ 0/0ին 10 զեղչ կը լինի. 10 և աւելի անգամներ զըրկելով ծանուցումի գինը վրայ 0/0ին 30 զեղչ: Սակարկութիւն չընդունուի:

ՏԵՐԵՒՆ. — ՌԵԲԱԳԻՐ

Մ ՓՈՐՔՈՒԳԱԼԵԱՆ

Ս ԱՐՍԵՂԻ

Հայերն Տպագր. Մ. Փոքրեզայեանք Le Gérant: François CARRIERE.

Marseille. — Imprimerie du Midi

(1) Այս պարոնք հայ աստիճանաւոր մ'է ֆրանսական բանակին մէջ և կը հըրամայէ 25-30 հոգիի: